

Espoo Pohjantori ja Ukontulenpolku

Espoo

2023

Kuva 1 Pohjantori kaivausten edetessä.

Tilaja:

Kiinteistö Oy Espoon Louhenkulma

Tilajan edustaja:

Minna Kannonkerä, A-insinööri; hankekehitysjohtaja

Työryhmä:

Mikko Suha, arkeologi FT, vastaava tutkija

Andreas Artto, arkeologi FM, tutkija

Suoritusajankohta:

Heinä- elokuu 2023, työ on luovutettu 10.8.2023.

Avainsanat:

Historiallinen aika, Helsingin maalinnoitus, tykkítiet, militaria

© Arkkitehtitoimisto Ark-byroo oy

Sisältö

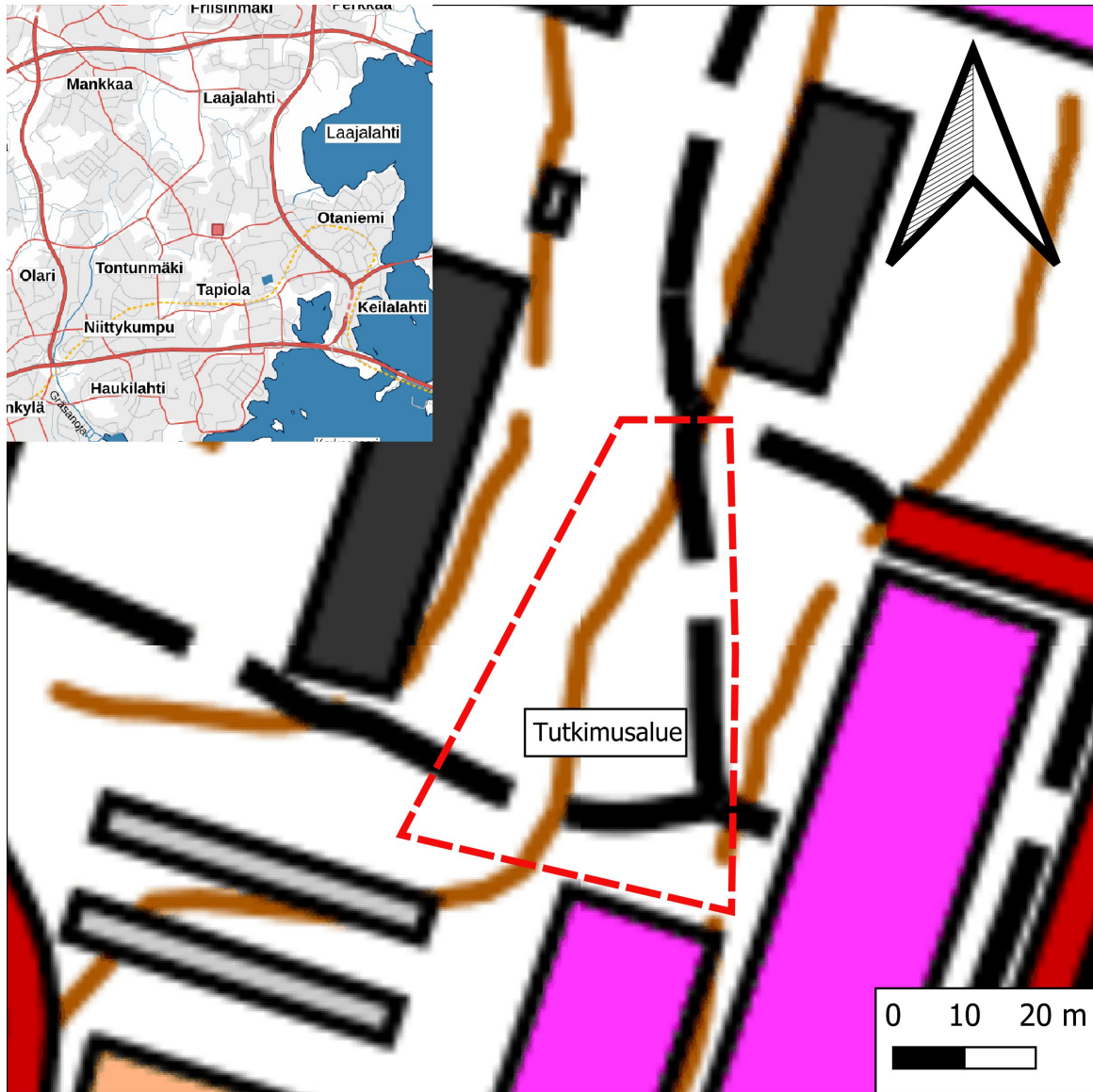
Tiivistelmä	4
1. Johdanto	5
1.1 Tehtävä	6
1.2 Menetelmät	6
1.3 Arkisto- ja rekisteritiedot	7
2. Kenttätöiden kuvaus	8
3. Vertailu kartta-aineistoon	15
4. Johtopäätökset	17
Lähteet	18
Liitteet	19
Kuvaluettelo	19
Karttaliitteet	20

Tiivistelmä

Espoon Pohjantorilla tehtiin uudisrakentamisen edellyttämiä koekaivauksia. Koekaivausten tavoitteena oli selvittää missä määrin ensimmäisen maailmansodan aikainen tukikohta XXXII:13 ja siihen liittyvä tykkitie, nykyinen Ukontulenpolku, ovat säilyneet uudisrakentamisen vaikutusalueella. Tutkimuksissa vaikutusalueelta ei löytynyt merkkejä linnoitteesta, mutta varsin hyvin säilynyt tykkitie havaittiin ja dokumentoitiin.

1. Johdanto

Yleiskarttaote

Kuva 2 Yleiskarttaote tutkimusalueesta. Pohjakarttana MML avoin aineisto 7/2023 maasto- ja selkokartartta.

1.1 Tehtävä

Tehtävänä oli selvittää tukikohta XXXII:13 ja siihen liittyvän tykkkien levinneisyys uudisrakentamisen uhkaamalla alueella. Tehtävänannon tarkoituksena on antaa lisätietoa alueella sijaitsevista kiinteistä muinaisjäännöksistä rakentamisen suunnittelua varten.

1.2 Menetelmät

Koekaivauksen pääasiallisena menetelmänä oli koneellinen kaivuu arkeologin valvonnan alaisuudessa. Dokumentoitavat tykkkien palat kuorittiin resentistä pintamaasta karkeasti kaivinkoneella. Jäljelle jäänyt tietä peittävä hiekka poistettiin moottoroidulla harjalla ja lehtipuhaltimella, jotta tykkkien pinta saatiin esille mahdollisimman tehokkaasti vaurioittamatta latomusta. Dokumentointimenetelminä käytettiin valokuvaamista ja tarkkuus-gps-mittaamista (Trimble R12 ja Trimble TSC7).

1.3 Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi: Tukikohta XXXII Ukontulenpolku

Muinaisjäännöstunnus: 1000034805

Kohteen laji: Kulkuväylät, tienpohjat

Kohteen ajoitus: Ensimmäinen maailmansota / 1910-luku

Osoite /Kunta: Louhentie 2, 02130 Espoo

Kiinteistötunnus: 49-16-9903-11, 49-16-81-1

Keskikoordinaatit: 6673913, 377639 (ETRS-TM35FIN)

Tutkimuksen laatu: Koekaivaus

Tutkimuksen toteuttaja: Ark-byroo Oy

Tutkimuksen tilaaja: Kiinteistö Oy Espoo Louhenkulma

Tutkimuslupa: MV/24949/2023

Kenttätyöaika: 17.-18.7.2023

Tutkitun alueen laajuus: 4190 m²

Kaivetun alueen laajuus: 155 m²

Resurssit: 2 kenttätyöpäivää

Löydöt: Ei löytöjä

Tutkimushistoria: Ynnilä 2019

Tutkimuskertomuksen säilytyspaikka: Museovirasto

2. Kenttätöiden kuvaus

Kenttätöet aloitettiin 17.7. kuorimalla tykkietä tutkimusalueen pohjoispuolella esille tykkietä XX pituudelta. Päätös kuorimiskohdasta tehtiin osittain paikallisten olosuhteiden pakottamana: tykkietien päällä kulkevan nykyisen puistotien reunalla oli asetettu penkki ja betoniperusteinen roska-astia, joka rajoitti kaivamispaikkoja. Kuoppien ja kuorimisen sijoittamista rajoitti myös pyrkimys aiheuttaa mahdollisimman vähän vahinkoa paikallaoleville puille ja istutuksille. Lisäksi paikan päällä peilattu sähkökaapeli kulki tiukasti tielinjan itäpuolella.

Ensimmäisen kenttätöpäivän aikana ensimmäinen, noin 25 m pitkä, tieosuus saatiin kuorittua esiin ja dokumentoitua. Vanha tykkietie oli noin 10cm nykyistä kivituhkaista kävelytiestä alempana. Tämä ensimmäinen osuus kuorittua tykkietä oli joko osittain purettu tai alkuperinkin odotetusta rakenteestaan jokseenkin poikkeava. Käytännössä tykkietiessä korostuneesti erottui kookkaista kivistä ladottu keskikohouma ja mahdolliset ajourat muodostuivat pienemmistä kivistä, sikäli kun ajoura oli läsnä laisinkaan.

Kuva 3 Ensimmäisen osuuden tykkietä. Vasemmalla kuvattuna etelästä, näkyvissä keskikohouma. Oikealla kuvattuna pohjoisesta, näkyvissä ajouran pientä kiveä. Kuvaaja A. Artto

Kuva 4 Ylhäällä tykkkien leikkauksesta purettua kivetystä. Alhaalla tien profiili, jossa näkyy kivikerros, täyttömaakerros ja pohjahiekka.

Kuva 5 Profiili tykkien itäpuolelta. Kuvattu etelästä. Kuvassa näkyy pohjamaa lähes pinnassa asti nurmikon alla.

Ensimmäisenä kuorittu tieosuus päätettiin myös halkaista keskeltä, jotta tien perustumista voitiin tarkastella. Halkaisun perusteella voitiin todeta, että käytetyt kivet olivat varsin kookkaita ja pyöreähköjä eivätkä litteitä liuskekiviä. Lisäksi kerrostumisen perusteella voitiin todeta, että tie on perustettu paikalle tuodulle punertavalle täyttömaalle. Toisena kenttätyöpäivänä aloitettiin tukikohdan linnoitteiden etsiminen alueelta. Tässä tarkoituksessa alueelle kaivettiin kolme koeojaa, joiden sijoitus päätettiin perustuen maastomuotoihin ja tuhoutumisvaaraan. Koeojien sijoituspaikkoja rajoittivat paikalle merkätyt kaapelit, tiiviit istutukset ja pyrkimys olla aiheuttamatta tarpeetonta vahinkoa puistolle.

Koeojia kaivettiin kolme, ne kaivettiin noin 90-100 cm syvyyteen nykyisestä maanpinnasta. Yhdestäkään koeojasta ei löytynyt merkkejä linnoitteista. Ensimmäiset kaksi koeojaa paljastivat vain arkeologisesti merkityksetöntä oranssia täyttömaata pintamultakerroksen alapuolella. Täyttömaan alta

Kuva 6 Koeoja 1. Kuvattu etelästä.

paljastui puhdas pohjahiekka. Kahden ensimmäisen koeojan perusteella vaikutti todennäköiseltä, että tukikohdan linnoitteet eivät ainakaan jatku puiston puolella olevalle osalle, joka olisi uudisrakentamisen uhan alla. Kolmas koeoja päätettiin sijoittaa lähemmäksi nykyistä kaupparakennusta.

Kolmaskaan koeoja ei paljastanut mitään linnoitusrakenteisiin viittaavaa. Koeojan läntisessä päädyssä sen sijaan kulki moderni, mutta mahdollisesti jo käytöstä poistunut ja täten kaapelikartoista puuttuva, sähkökaapeli. Kolmannessa koeojassa oli havaittavissa aiempi maanpinta humus- ja saostumiskerroksen muodossa, mutta koskematon pohjamaa tuli vastaan varsin pinnassa, noin 50 cm syvyydessä.

Kuva 7 Koeoja 2. Kuvattu Idästä.

Kuva 8 Koeoja 3. Kuvattu idästä.

Toisen kenttäpäivän aikana kuorittiin myös toinen osuus tykkitiestä, jotta voitaisiin selvittää vaikuttaako tykkitie haarautuvan nykyisen puistotien mukaisesti. Jos tykkitie olisi haarautunut, olisi ollut perustellumpaa kaivaa lisää koeoja alueelle, joka oli istutusten ja modernien kaapelien täyttämä. Tie ei kuitenkaan vaikuttanut haarautuvan, vaan jatkui suorana karkeasti pohjoisesta etelään päin. Toinen kuorittu tieosuus oli merkittävän hyvin säilynyt ja sen voidaan sanoa edustavan rakenteellisesti tyyppiään. Tiessä oli selvät reunuskivet, se oli koholla keskeltä ja latomus oli tiukkaa. Tie oli reunuskivet mukaan lukien noin 3 m leveä. Tätä tykkitieosuutta ei leikattu läpi, mutta sen reunat kaivettiin esiin. Reunojen tarkastelun perusteella ei ollut syytä olettaa tien alla olevan aiemmin todetusta poikkeavaa tien perustamiseen liittyvää maankäyttöä.

Kuva 10 Toinen osuus kuorittua tykkietä. Kuvattu etelästä.

Kuva 9 Tykkitie sivusta. Kuvattu idästä.

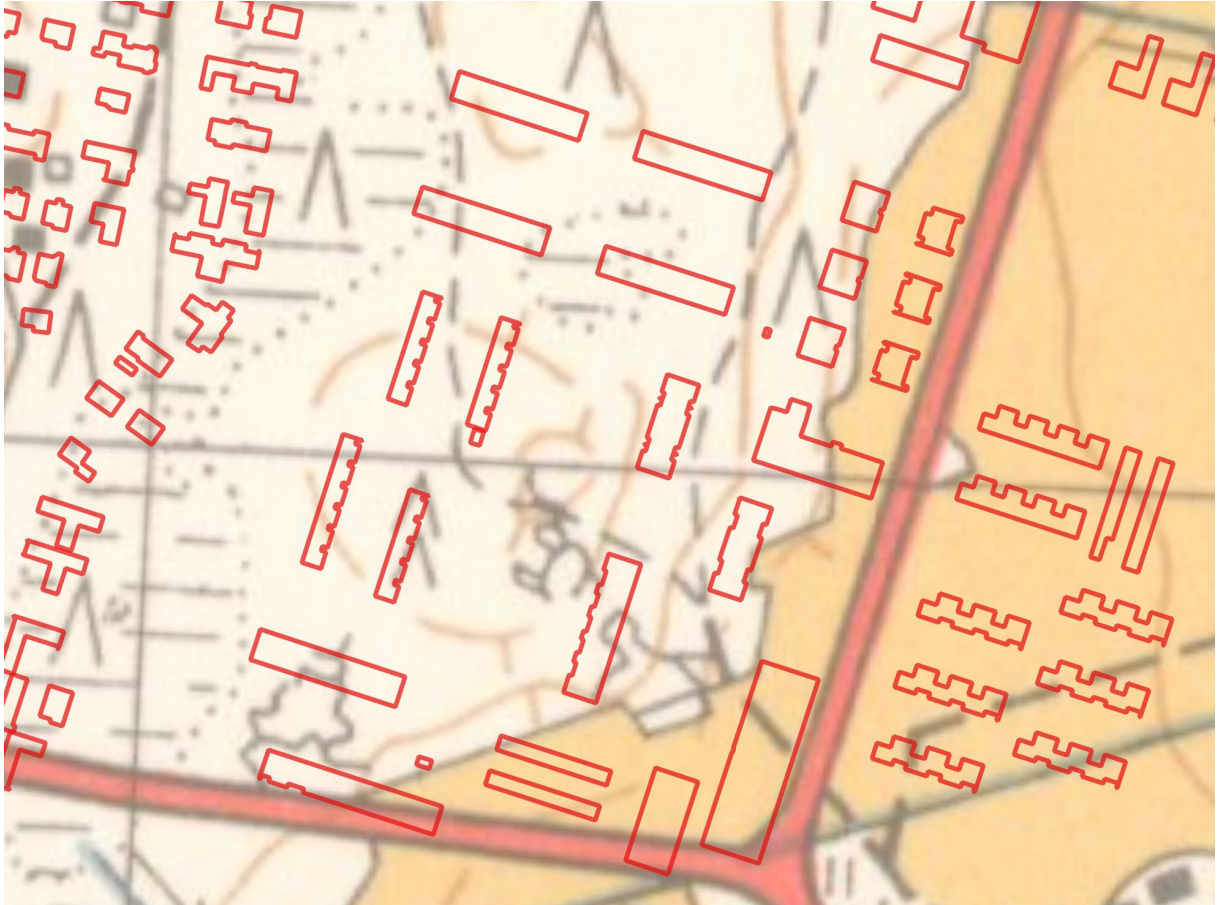
3. Vertailu kartta-aineistoon

Pohjantorilla sijanneet ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitteet löytyvät joistakin vanhemmista kartoista. Vanhat kartat kuitenkin antavat jokseenkin keskenään ristiriitaista tietoa. Arkistotutkimuksen perusteella nämä kaksi karttaa kuitenkin antavat olennaista tietoa.

Kuva 11 Vuoden 1931 kartta asemituna. Päällä nykyinen rakennuskanta HSY:n WFS-tasona. Kartassa ei näy linnoitteita nykyisellä Pohjantorilla (kartassa keskikohdan alapuolella). Linnoitteita sen sijaan on näkyvissä Pohjantorista länteen.

Vuoden 1931 kartassa, joka oli ajallisesti linnoitteiden oletettua rakentamista lähin maastokartta ja johon oli merkattu linnoitteita, Pohjantorilla ei ole merkittynä linnoitteita. Tykkietäkään ei ole merkittu jatkuvaksi aivan Pohjantorille asti. Tykkietien jatkumattomuus voi johtua myös vääristymästä asemoinnissa ja alkuperäismittakaavan riittämättömyydestä, joten tähän huomioon voi suhtautua varauksella. Kuitenkin merkittävämpää on se, että 1931 Pohjantorin kohtaan ei ole merkitty linnoitteita, vaikka kartassa on merkittynä monia muita ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoituskohteita ja juoksuhaudan läheisyyteen. Tämä jossain määrin kyseenalaistaa sen, että onko Pohjantorin linnoite ollut edes osa ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitteita vai onko kyseessä joku myöhempi linnoite.

Kuva 12 Vuoden 1964 maastokartta, asemituna ja HSY:n rakennukset WFS-tason kanssa. Merkityt linnoitteet vaikuttavat olevan osittain Pohjantorin puistoalueella, mutta pääasiallisesti puiston länsilaidalla.

Pohjantorilla on selkeästi merkitty linnoite vuoden 1964 kartassa, jossa on merkittynä muitakin ympäristön linnoitteita. 1964 kartassa linnoite vaikuttaa jatkuvan nykyisen Pohjantorin läntisimmän rakennuksen alle ja sen länsipuolelle. 1964 kartassa myös tykkitie vaikuttaa seuraavan todettua linjausta. Karttavertailuun ja kenttätöihin perustuvat havainnot on esitetty karttaliitteissä.

4. Johtopäätökset

Suoritetuissa tutkimuksissa ei kyetty paikantamaan linnoitteita tutkimusalueella. On mahdollista, että linnoite on purettu alueen aiempien rakennustöiden yhteydessä. Joka tapauksessa, uusi rakentaminen ei vaikuta uhkaavan muuta kuin tutkimusalueella sijaitsevaa tykkitieä. Alueella sijaitseva tykkitie on ainakin osittain säilynyt hyvässä kunnossa ja erityisesti tutkimusalueen eteläpuolella kuorittu tykkitien osuus vaikuttaa olevan hyvin tyyppiään edustava.

Sikäli kun tukikohta XXXII:13 on säilynyt alueella eikä sitä ole purettu alueen aiemman rakentamisen yhteydessä, tukikohta vaikuttaa sijoittuvan tutkimusalueen rajojen lounais- ja luoteispuolelle.

Lähteet

Kartat:

Loqvist, W. 1931. 6670/80 24° 540/50 Grankulla. Maanmittaushallituksen topografinen toimisto.

Kärki, M; Honkanen, A. 1964. N:o 2034 03 Tapiola. Maanmittaushallituksen topografinen toimisto.

Liitteet

Kuvaluettelo

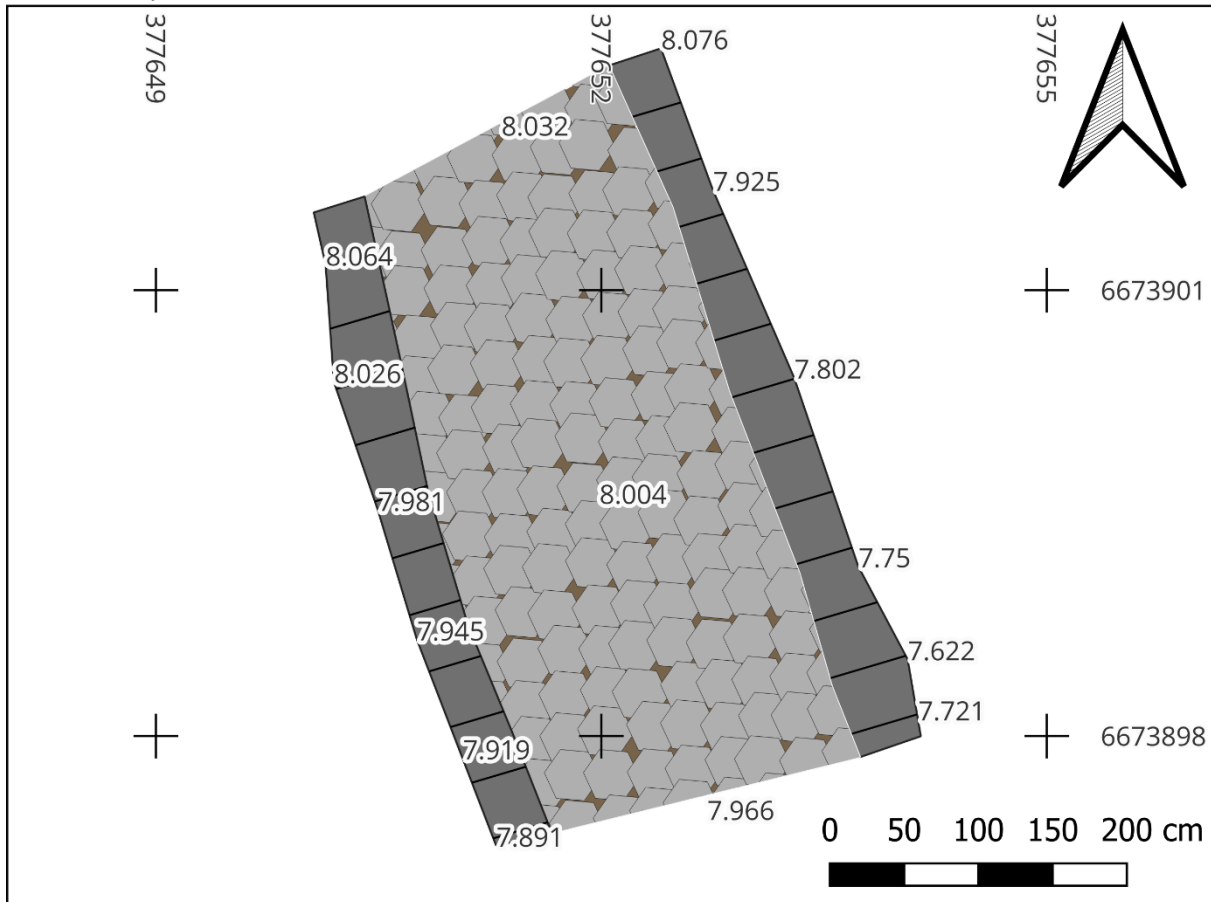
Kuva 1	Pohjantori kaivausten edetessä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 2	Yleiskarttaote
Kuva 3	Ensimmäisen osuuden tykkitietä. Vasemmalla kuvattuna etelästä, näkyvissä keskikohouma. Oikealla kuvattuna pohjoisesta, näkyvissä ajouran pientä kiveä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 4	Ylhäällä Tykkitien leikkauksesta purettua kivetystä. Alhaalla Tykkitien leikkauksen profiili, jossa näkyy kivikerros, täyttämaakerros ja pohjahiekka. Kuvaaja A. Artto
Kuva 5	Profiili tykkitien itäpuolelta. Kuvattu etelästä. Kuvassa näkyy pohjamaa lähes pinnassa asti nurmikolla. Kuvaaja A. Artto
Kuva 6	Koeoja 1. Kuvattu etelästä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 7	Koeoja 2. Kuvattu idästä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 8	Koeoja 3. Kuvattu idästä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 9	Toinen osuus kuorittua tykkitietä. Kuvattu etelästä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 10	Tykkitie sivusta. Kuvattu idästä. Kuvaaja A. Artto
Kuva 11	Vuoden 1931 kartta asemituna. Päällä nykyinen rakennuskanta HSY:n WFS-tasolla. Kartassa ei näy linnoitteita nykyisellä Pohjantorilla (kartassa keskikohdan alapuolella). Linnoitteita sen sijaan on näkyvissä Pohjantorista länteen.
Kuva 12	Vuoden 1964 maastokartta, asemituna ja HSY:n rakennukset WFS-tason kanssa. Merkityt linnoitteet vaikuttavat olevan osittain Pohjantorin puistoalueella, mutta pääasiallisesti puiston länsilaidalla.

Karttaliitteet

Karttaliite 2. Tasokuva eteläisestä tykkitieosuudesta.

Espoo, Pohjantori. Koekaivaus 2023. Ark-byroo Oy.
Tasokuva, tykkitie

Selite

- Reunalinja
- Tielatomus

Koordinaatisto: ETRS-TM35FIN
Korkeusjärjestelmä: N2000
Skaala: 1:50
Piirtäjä: A. Artto 8/2023